

Η εικόνα της Γεννήσεως σε Ανατολή και Δύση

27 Δεκεμβρίου 2019

Η ανάγκη της απεικόνισης δεν είναι φαινόμενο μόνον του καιρού μας. Το γεγονός είναι πώς στην εποχή μας, η ανάγκη για απεικόνιση έχει πρωταρχική σημασία σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας. Το ότι όμως οι άνθρωποι, από τις πρώτες κιόλας περιόδους του πολιτισμού μας, αισθάνθηκαν την ανάγκη να απεικονίσουν, ξεκινώντας ήδη από τους τοίχους των σπηλαίων όπου είχαν βρει καταφύγιο, αποδεικνύει πώς η αίσθηση της όρασης κατέχει πρωταρχική θέση στην ανθρώπινη έκφραση αλλά και στην κατανόηση του κόσμου που μας περιβάλλει.

Τα θρησκευτικά θέματα αποτελούσαν ανέκαθεν προσφιλή θέματα στην εικαστική τέχνη. Ο Χριστιανισμός δεν εμπόδισε αυτήν την ανάγκη. Αντίθετα, προσέφερε στην εικαστική έκφραση νέα θεματολογία με συναρπαστική πλοκή και βαθιά πνευματικότητα.

Η Γέννηση του Χριστού απετέλεσε ένα διαρκές εικαστικό μοτίβο σε Ανατολή και Δύση. Ακριβώς όμως αυτή η λειτουργία της εικαστικής τέχνης ως μέσο έκφρασης πνευματικότητας, δόγματος και αντιλήψεως, καθιστά τις αγιογραφίες και τους πίνακες ζωγραφικής πολύτιμους για την κατανόηση της πνευματικότητας Ανατολής και Δύσης αλλά και την σταδιακή διαφοροποίηση τους.

Πάγια θέση της Βυζαντινής αγιογραφίας αποτελεί η πρόσκληση προς τον θεατή – προσκυνητή να υπερβεί τον χώρο και τον χρόνο και να έρθει σε επαφή με το υπερβατικό. Βασικό σκοπό της αποτελεί η επαφή με το Μυστήριο. Η Γέννηση του Χριστού δεν αποτελεί ένα απλώς ιστορικό γεγονός αλλά μία τομή στην ανθρώπινη ιστορία, την οποία, για να κατανοήσει κανείς, πρέπει να υπερβεί τα λογικά σχήματα.

Αντίθετα, στη Δύση, το βασικό μήνυμα της εικαστικής αναπαράστασης, ήδη από τις αρχές της δεύτερης χιλιετίας μετά Χριστόν, αποτελεί η αναπαράσταση ενός θείου παιδιού. Κυρίαρχο στοιχείο αποτελεί η ιστορικότητα του γεγονότος, αυτό που συνέβη εν χώρω και εν χρόνω. Αν παρακολουθήσει κανείς την εξέλιξη της εικονογράφησης – αναπαράστασης της Γέννησης του Χριστού στην Δύση, θα διαπιστώσει ότι, ακόμη και μέχρι το 1300 περίπου, η επιρροή της Ανατολικής αγιογραφίας είναι εμφανής.

Κατά τους μελετητές της τέχνης, αυτός πού κάνει πλέον εμφανή τη ρήξη ανατολικής και δυτικής αγιογραφίας – απεικόνισης είναι ο Τζιότο (Giotto, 1266 – 1337).

Σταδιακά, η μεγαλοπρέπεια, η πολυτέλεια και γενικά τα στοιχεία της καθημερινότητας των Ευγενών στα τέλη του Μεσαίωνα, εισχωρούν στους πίνακες με θρησκευτικά θέματα και οπωσδήποτε στους πίνακες με θέμα τη Γέννηση. Δεν είναι τυχαίο πως η προσκύνηση των μάγων καθίσταται ένα από τα προσφιλέστερα μοτίβα των πινάκων της Γέννησης και διαμορφώνει

ανάλογα και τα υπόλοιπα στοιχεία, όπως το σπήλαιο μεταβάλλεται σταδιακά σε έναν στεγασμένο χώρο μέχρι που καταλήγει σε παλάτι.

Όσον αφορά το φως, στη Βυζαντινή αγιογραφία, η Πηγή του φωτός είναι εμφανής στον ουρανό και οι τρεις ακτίνες του άστρου, των οποίων η μεσαία φτάνει ως το σκοτεινό σπήλαιο, υποδηλώνουν την θεότητα του Χριστού αλλά και την σχέση του με την Αγία Τριάδα ως Υιού και Λόγου του Θεού Πατρός. Αντίθετα, στους πίνακες της Γέννησης στη Δύση, ιδιαίτερα από τον 13ο – 14ο αιώνα και μετά, οι ζωγράφοι καταφεύγουν σε εικαστικές λύσεις οι οποίες τονίζουν το αυτόφωτο του Χριστού, είτε ως φως που εκπέμπεται από το παιδικό σώμα είτε ως φυσικό φως το οποίο συγκεντρώνεται στο πρόσωπο του.

Την ίδια εξέλιξη παρουσιάζει και το πρόσωπο της Παναγίας. Η Μητέρα του Χριστού, από ταπεινή μορφή, με απόλυτη συνείδηση του ρόλου και της αποστολής της, αλλά και με εμφανή την παράδοση στο θείο θέλημα, εξελίσσεται σταδιακά σε μία εξιδανικευμένη γυναικεία μορφή, που σταδιακά ενδύεται πλούσια ενδύματα μέχρι να πάρει τη μορφή μιας κοσμικής αρχόντισσας.

Όσον αφορά την ατμόσφαιρα και τους προσκυνητές του νεογέννητου Χριστού, την Βυζαντινή ησυχαστική και μυστηριακή ατμόσφαιρα αντικαθιστά σταδιακά στη Δύση ένα πολύβουο πλήθος, με προεξάρχοντες, όπως είπαμε, τους τρεις Μάγους, τους ακόλουθούς τους, τους ποιμένες αλλά και πρόσωπα άσχετα, τα οποία πολλές φορές θυμίζουν ένα μεσαιωνικό φεουδαρχικό συμπόσιο.

Δεν είναι δύσκολο να αναγνωρίσει κανείς τον διαφορετικό προσανατολισμό της Δυτικής ζωγραφικής από εκείνον της Βυζαντινής αγιογραφίας : Ενώ για την Ανατολή, η εικόνα αποτελεί οδόν προς το μυστήριο, στη Δύση αποτελεί απλώς αφορμή για επίδειξη των καλλιτεχνικών δεξιοτήτων και των πρωτότυπων λύσεων που δίνει ο ζωγράφος. Σταδιακά, η Γέννηση του Χριστού, όπως και άλλα γεγονότα της ζωής Του ή των Αγίων, μοιάζουν σαν να πραγματοποιούνται σε μία σκηνή θεάτρου με εμάς παρατηρητές ή θαυμαστές αλλά όχι συμμετέχοντες.

Ως ένα σημείο, η εξέλιξη αυτή ήταν αναμενόμενη: Από τη στιγμή που το γεγονός της Γεννήσεως απογυμνώνεται από την πνευματική του διάσταση και το υπερβατικό του μεγαλείο, ως επακόλουθο της Δυτικής εκκοσμίκευσης, εκπίπτει σε ένα ασήμαντο γεγονός του κοσμικού χρόνου. Συνεπώς, από τη στιγμή που δεν υπάρχει η ανάλογη πνευματικότητα ώστε να αναδειχθεί το γεγονός αυτό ως μοναδικό, επιστρατεύεται ο κοσμικός εντυπωσιασμός με τα διαθέσιμα στοιχεία της κάθε εποχής ή ακόμη ο έντονος συναισθηματισμός, προκειμένου ο θεατής να νιώσει, έστω, την κατάνυξη. Σε κάθε περίπτωση, η εικόνα της Γέννησης αποτελεί ασφαλή οδηγό της ιστορίας της Δυτικής πνευματικότητας και ως εκ τούτου πολύτιμη πηγή ακόμη και δογματικής μελέτης.

Για άλλη μία φορά αποδεικνύεται πως η τέχνη δεν αποτελεί απλώς δευτερεύουσα ενασχόληση της ανθρώπινης ύπαρξης άλλα καθρέφτισμα των βαθύτερων πτυχών της ατομικής αλλά και συλλογικής ψυχής, ικανής να καταστήσει κατανοητή ακόμη και στον μέσο πιστό ή γενικότερα πνευματικό άνθρωπο, περίπλοκα και βαθιά δογματικά και πνευματικά νοήματα. Ακόμη και δια αυτού του τρόπου αναδεικνύεται ακόμη μία φορά, όχι μόνον ο καλλιτεχνικός αλλά ο πνευματικός και παιδαγωγικός ρόλος της.

<https://www.pemptousia.gr>